

Posudek školitele disertační práce

Vysoká škola	Univerzita Karlova
Fakulta	Filozofická fakulta
Katedra	Sociologie
Autor	PhDr. Natalie Simonová
Název práce	Vývoj vzdělanostní mobility v České republice v historické a komparativní perspektivě (The Development of Educational Mobility in the Czech Republic in Historical and Comparative Perspectives)
Školitel	Prof. PhDr. Petr Matějů, Ph.D.

Text posudku

Nerovnosti v šancích na vzdělání a vzdělanostní mobilita patří k tématům, jimž sociologie věnuje mimořádnou pozornost již desítky let a stále patří k centrálním tématům sociologie nerovností a sociální stratifikace. Navíc jde o oblast výzkumu, kde se zpravidla ověřují i nové metodologické přístupy. Proto vstoupit do tohoto tématu není snadné. Nesmírně bohatou produkci je totiž třeba pochopit jak v teoretických tak v metodologických v souvislostech (jedno významně ovlivňuje druhé) a je třeba porozumět historickému i politickému kontextu (nerovnosti – zejména vzdělanostní - jsou politicky citlivým tématem a vzdělávací systémy se logicky velmi často dostávají do centra vládních politik).

Na předložené disertační práci Dr. Natalie Simonové „*Vývoj vzdělanostní mobility v České republice v historické a komparativní perspektivě*“ je třeba ocenit hned několik věcí najednou: a) odvalu na toto pole vstoupit, b) přístup k vypořádání se s dosavadní produkcí, c) položení otázek pro vlastní analýzu a konečně d) to, že práce předložit až po té, co její významná část prošla standardními publikacemi nezřídka v impaktovaných (i mezinárodních) časopisech. Budiž řečeno, že to v kraji nebývá u disertačních prací běžné (ačkoli by tomu tak být mělo).

Pokud jde o přístup autorky k vypořádání se s dosavadní velmi bohatou produkcí, podařilo se jí nalézt efektivní princip jejího utřídění a prezentace založený na sledování věcně-metodologických inovací (autorka používá pojmu „přelomové body“), což – jak bylo řečeno výše – je pro oblast zkoumání vzdělanostních nerovností přístup odpovídající velmi těsnému propojení mezi vývojem teorií vysvětlujících reprodukci nerovností k přístupu k vyššímu vzdělání na jedné straně a statistických modelů aplikovaných na jejich testování na straně druhé. Soustředění na „věcně-metodologické inovace“ autorce umožnilo na poměrně malém prostoru podat ucelený výklad vývoje této disciplíny, což opět nepatří k samozřejmostem.

Otázky, které si klade pro vlastní analýzu, jsou formulovány jasně a míří k podstatě problému, který si dala za cíl objasnit: pochopit vývoj (spíše však stabilitu) relativních šancí jako výsledek měnících se mobilitních vzorců ve společnosti, která na pozadí hlavního historického trendu společného s vyspělými zeměmi, na nichž byly hlavní teorie budovány a testovány (industrializace, modernizace), prošla několika obdobími společensko-politických zvrátů, jež výrazně ovlivnily jak politiky zacílené na sociální a vzdělanostní nerovnosti, tak vzdělávací systémy samotné.

Analýza historického a politického kontextu a jeho zasazení do komparativního rámce (část III) předcházející vlastní analýze mobilitních dat poskytuje nezbytnou oporu pro interpretaci výsledků (je třeba si uvědomit, že analýza mobilitních vzorců a změn v relativních šancích pokrývá období delší než jedno století). Za zvlášť zajímavý a z hlediska cílů vlastní analýzy

velmi užitečný krok považuji pokus interpretovat vývoj vzdělávacího systému, vzdělávací politiky a vzdělanostních nerovností v ČR v kontextu hlavních teorií vzdělanostních nerovností (část V).

Pokud jde o datový soubor vytvořený pro vlastní analýzu, konstatuji, že autorka si je vědoma určitého rizika spojení tak velkého počtu datových souborů pořízených v různých historických periodách v jeden analytický soubor. Nicméně s odvoláním na analýzy provedené jinými autory, jejichž výsledky prezentuje v příloze, a dále s ohledem na to, že autorka v analytickém souboru provedla příslušné vážení (ačkoli analýzy na nevážených datech neposkytly věcně odlišné výsledky), se domnívám, že s ohledem na hlavní cíl analýzy (porozumět vývoji mobilitních vzorců v historickém kontextu) přednosti tohoto postupu vytvoření datového souboru nakonec převažují nad určitým riziky, která při těchto procedurách vždy existují. Navíc se jedná o postup, který není v analýzách mobilitních dat ojedinělý.

Vlastní analýzy (proměny vzdělanostní struktury, vývoj mobilitních pohybů a vývoj relativní mobility) jsou provedeny způsobem, který autorka předem zdůvodnila dosažením hlavního cíle práce (historická analýza mobilitních pohybů). To, co by mohlo některými metodologickými „puristy“ považováno za jakýsi „návrat“ k dávno překonaným mírám absolutní mobility, tedy ve skutečnosti odpovídá stanoveným (a zcela legitimním) cílům práce. Je sice pravda, že separovat „čistou“ a „strukturní“ mobilitu lze obecným log-lineárním modelováním, ale zkoumat reálné mobilitní pohyby, které ve skutečnosti určují vzdělávací dráhy tak, jak jsou jedinci vnímány, by to neumožnilo. Ostatně výsledky analýz mobilitních pohybů jsou v práci nakonec konfrontovány s výsledky analýz relativní mobility pomocí běžného log-multilokativního modelu. Jinými slovy, podle mého soudu autorka provedla analýzu postupem odpovídajícím stanoveným cílům

Závěry, které na základě provedených analýz autorka formuluje, nejsou nijak překvapující a podle mého názoru ani nemohou být. Robustní analýzy vedené hypotézami postavenými na solidním teoretickém základě a s respektem k historickému, sociálnímu a politickému kontextu, navíc založené na „robustních“ datech, zpravidla k překvapujícím závěrům nevedou. Přesto práci považuji za přínosnou. Možná na nějaký čas uzavírá dlouhou debatu o povaze mobilitních pohybů ve společnosti, ve které se po dlouhá desetiletí křížily základní civilizační (modernizační) trendy s poměrně hlubokými společenskými a politickými změnami.

Nevylučuji, že tato práce, pokud vyjde formou monografie (což doporučuji), se stane jedním z textů doporučovaných „začátečnickům“ v oboru sociální stratifikace, kteří se na toto obtížné pole rozhodnou vydat.

Praha, dne 1.4.2010

Petr Matějů